

HERMANN RÓBERT

A HATNAPOS CSATA – A GÖDÖLLŐI HADMŰVELET

1849. április 1–6.

**A báni huszárokat
csak Jézus-Mária
huszároknak nevezték,
mert amikor 1849
januárjában bevonultak
a fővárosba, egy kofa
így kiáltott fel:
„Jézus, Mária, hát ezek
is huszárok?”**

■ 1849 tavaszán a főhadszíntéren – egy hónapos idővesztés után – végre megindult a főserg támadása. Az Alfred zu Windisch-Grätz cs. kir. tábornagy, fővezér közvetlen rendelkezése alatt lévő három (I., II. III. hadtest és a Ramberg altábornagy vezette önálló hadosztály által alkotott cs. kir. főserg összesen kb. 55 000 főt számlált. A tüzérséget 214 löveg és röppentyű (rakéta) alkotta. A Görgei Artúr vezette I., II. III. és VII. hadtestből álló magyar főserg összlétszáma 47 500 fő körül lehetett: a 40 000 gyalogos mellett 7500 főt számlált a lovasság. A tüzérséget 198 löveg alkotta. A hadszíntér egészét tekintve tehát Windisch-Grätz erői voltak fölényben, de a magyar haditerv kiegyenlíthette ezt a hátrányt.

Az Egerben március 30–31-én kidolgozott, majd Gyöngyösön finomított haditerv lényege az volt, hogy a VII., a legerősebb hadtest Hatvannál állva magára vonja a cs. kir. fővezér figyelmét, s ezalatt három másik hadtest (I., II. III. egy délnyugati kerülővel, a Jászságon át igyekszik az ellenséges főserg hátába kerülni s elvágni azt a fővárostól. A haditerv értelmében a VII. hadtestnek április 5-ig Hatvannál kellett állnia, majd 6-án el kellett érnie Bagot. A másik három hadtestnek 6-án kellett elérnie Isaszeget. A döntő támadást a gödöllői ellenséges állásokra 7-én kellett két irányból, koncentrikusan megtenni. A sikeres támadás után az I. hadtestnek egészen Kerepesig kellett előrenyomulnia, hogy ezen a módon megakadályozza a cs. kir. főerők visszavonulását Pestre, s ezáltal meg-

könnyítse a főváros visszavételét. A haditerv szoros együttműködést kívánt, s kockázatos volt. Hiszen ha Windisch-Grätz rájön, hogy Hatvannál nem az egész magyar hadsereg áll, s szétveri a VII. hadtestet, könnyen ő kerülhet a magyar főerők hátába, s vághatja el őket hadműveleti bázisuktól.

A haditerv végrehajtását elősegítette, hogy a cs. kir. hírszerzés március közepétől semmilyen érdemi adathoz nem jutott a magyar főserg mozgásáról, s emiatt Windisch-Grätz úgy szétszórta csapatait, hogy szinte tálcán kínálta a győzelem lehetőségét. Miután attól tartott, hogy a magyarok egy megkerülő mozdulattal Komárom felmentésére sietnek, jelentős erőket állomásoztatott a Felvidéken. Március 24-én Beniczky Lajos őrnagy különítménye rajtaütött a Losoncon állomásozó, kb. 5-600 főnyi cs. kir. különítményen, s annak közel felét elfogta. A különítményt vezető Almásy Károly ezredes azt jelentette Windisch-Grätznek, hogy 6000 ember támadta meg, ami szintén komoly aggodalomba ejtette a cs. kir. fővezért.

A hatvani ütközet, 1849. április 1–2.

■ A terv végrehajtása jól indult. Április 1-jén a VII. hadtest Poeltenberg-hadosztálya Horton, egy kisebb különítménye Hatvanban állomásozott. Vele szemben a régi ellenfél, Schlik III. hadteste közeledett a pest–hatvani úton. Schlik célja az volt, hogy érdemi adatokhoz jusson a Hatvan környékén állomásozó magyar erőkről. Elővéd dandára kiűzte Hatvanból Poeltenberg itt lévő dandárát, amely Hort felé vonult vissza. A magyarok összesen két huszárt veszítettek. Görgei arra utasította a Gyöngyösön lévő Gáspár András ezredet, hogy hadosztályával vonuljon Poeltenberg támogatására, s Hortot mindenáron tartsák a magyar csapatok birtokában.

Április 2-án reggel 5 órakor, az előőrsök leváltása után a két hadosztályparancsnok lovassági felderítést hajtott végre Hatvan irányába. Gáspár úgy érzékelte, hogy Hort előtt az ellenség kb. egy lovasszázadot állított fel, a szőlők peremét pedig ellenséges gyalogság szállta meg. Mivel ekkor még nem kapott utasítást a fővezérségtől, előrébb tolt előőrseit, s a hadosztályt Horttól nyugatra állította fel. Délelőtt ½ 12-kor jelentést kapott az előőrsektől, hogy újabb, vadászokkal vegyített ellenséges lovasosztagok mutatkoznak. Gáspár és Poeltenberg ismét előreindult két század huszárral, de miután az ellenség ekkor több lovasságot s ágyúkat is vonultatott előre, Gáspár az osztállyal visszahúzódtott, s kiadta a parancsot, hogy mindkét hadosztály álljon csatarendbe, és a Horttól nyugatra lévő második kőhíd előtt lévő magaslatokon lévő állást foglalja el. A Hatvanból előnyomuló Schlik-hadtest élén a Parrot-dandár haladt, amelyet Schlik arra utasított, hogy nyomuljon előre Hort ellen, s kényszerítse a magyarokat erejük felfedésére. (Állítólag a támadás előtt „egy kis magyar nyúl vadászatra” invitálta tisztjeit. A szerepek azonban megcserélődtek: ezen a napon a vadász futott a nyúl elől.)

Parrot csapatai délután 1 óra tájban azonban beleütköztek Gáspár és Poeltenberg csatarendben lévő hadosztályaiba. Erre Schlik utasította a Künigl- és Fiedler-gyalogdandárt, valamint a Montenuovo-lovasdandárt, hogy szintén támadjanak. Az ütközet délután három óráig nagyjából ágyúzásra korlátozódott: Gáspár várta, hogy a hadtestből Ecsedre kikülönített két lovasszázad és a Csányba kikülönített Liptay-dandár megérkezzen, Schlik csapatai pedig képtelenek voltak tért nyerni. Délután 2-kor Poeltenberg azt jelentette Görgeinek, hogy a csa-

patok felállítása változatlan, s hogy a Liptay-dandár beérkezése után megtámadja a szőlőhegyeket. Délután 3 órára megérkeztek a VII. hadtest kikülönített csapatai, s megérkezett a parancs az ellenség megtámadására. Erre Gáspár a Poeltenberg-hadosztályból a Kossuth- és Zám-belly-dandárt az ellenség balszárnyának átkarolására küldte. Ide utasította a Liptay-dandárt is. A Zám-belly Lajos alezredes vezette két löveg és egy lovasszázad oldalba fogta az ellenséges balszárnyat, a Liptay-dandár pedig a szélső jobbszárnyon nyomult előre. Ezalatt a Gáspár-hadosztály a hort-hatvani úton foglalt állást, s nem mozdult sem előre, sem hátra, hogy időt adjon Poeltenbergnek az átkarolás végrehajtására. Schlik érzekelte, hogy jelentős erőkkel került szembe, s ezért visszavonult a Hatvan és Hort közötti szőlőhegyekre, de a Liptay-dandár és a Poeltenberg-hadosztály többi csapatai ide is követték, s megkezdték a Hatvan elleni koncentrikus előnyomulást. Schlik erre a Zagyva-híd előtti magaslatokra vont a Zagyván, majd megkezdte Hatvan kiürítését. Döntésébe az is belejátszott, hogy Damjanich III. hadtestéből a Wysocki-hadosztály is Gáspár segítségére sietett, s Schlik látta a közeledő hadoszlopot. A visszavonulást a Zagyva-hidat védő cs. kir. gyalogság fedezte, s mindkét hidat sikerült lebontania. Mire a Wysocki-hadosztály megérkezett, Schlik feladta Hatvant, és lovasságával Bag és Hatvan közé, gyalogságával és tüzérségével Aszódra, majd Gödöllőre vonult vissza.

A hatvani ütközet nem volt jelentős győzelem, de a magyar támadás kezdetén pszichikai jelentősége nem volt lebecsülhető. Emellett elősegíthette a haditerv sikerét is, hiszen Schlik nem jutott értékelhető adathoz a magyar főerők hol-tétéről. A győzelem Gáspár ezredesnek meghozta a tábornoki és a hadtestparancsnoki kinevezést.

A tápióbicskei ütközet, 1849. április 4.

■ Közben megindult a másik három hadtest támadása. Az I. hadtest április 4-én Nagykátán át indult Tápióbicskére. Klapka azt a hírt kapta, hogy a Jellačić-hadtest Tápióbicskén éjjelezett, s már elvonult onnan, azonban a hadtest máhájja még ott van. Elhatározta, hogy rajtaüt a könnyű prédának ígérkező poggyász-szon. Az élen a Dipold-dandár haladt, ezt követte Bobich, Sulcz és Zákó dandára, majd a Dessewffy Arisztid vezette lovashadosztály. A Dipold-dandár átkelt a Tápión, majd századoszlopokban benyomult a faluba. Itt azonban a faluban elrejtőzött Rastić-dandár határőreinek kereszttüzebe került, s iszonyatos veszteségeket szenvedve, futva menekült a Tápió hídjá felé. Bobich dandára szintén átkelt a Tápión, felállította a lovasüteget, azonban a futó Dipold-dandár magával sodorta mind a gyalogságot, mind a tüzérséget, majd a Klapka által elő-
rendelt Sulcz- és Zákó-dandárokat is. A hadtest elveszítette egy teljes ütegét. Klapka a lovasságot rendelte előre.

Az 1. (Császárs-) huszárezred a Jellačić által szervezett báni huszárokkal került szembe. A szemben álló hadseregek két legrosszabb lovas alakulata került szembe egymással. A báni huszárokat csak Jézus-Mária huszároknak nevezték, mert amikor 1849 januárjában bevonultak a fővárosba, egy kofa így kiáltott fel: „Jézus, Mária, hát ezek is huszárok?” A Császárs-huszárok katonai babérjairól sem lehet több jót elmondani. A két alakulat parancsnokai azonban kítűnő tisztek voltak. Sebő Alajos őrnagy immáron húsz éve szolgált. A báni huszárezred őrnagya, Hermann Riedesel zu Eisenbach őrnagy pedig a cs. kir. hadsereg leghí-

resebb párbajhősei közé tartozott. Az óriási termetű cs. kir. őrnagy párbajra hívta ki Sebőt. Az első összecsapásban egyikük sem ejtett sebet a másikon. A második alkalommal Riedesel kardja megsebezte Sebő kezét. Sebő azonban lovával meglökte Riedesel lovát, s a meglepett őrnagyot egyetlen vágással leterítette.

A magyar huszárok sikeres előretörését azonban az ellenséges tüzéség megállította, s ők is kénytelenek voltak visszavonulni a Tápió innenső partjára. A vereséggel induló ütközetet végül is a III. hadtest Wysocki-hadosztálya fordította meg, amely Görgői parancsára, Damjanich vezényletével előretört. A 3. és 9. honvédszászlóalj majdnem összeverekedtek a Tápió hídjánál azon, hogy melyikük indulhat előbb rohamra. A helyzetet Földváry Károly őrnagy, a 3. honvédszászlóalj parancsnoka (más adat szerint Szikszay Lajos hadnagy) mentette meg, aki kicsavarta a 9. zászlóalj zászlaját a zászlótartó kezéből, s a hídra rohant vele. A 3. zászlóalj parancsnokát, a 9. a zászlaját követve az irtózatos golyózáporban átzúdult a hídon, s előbb a falu előterét, majd magát a települést is megtisztította. Az ellenség visszavonulását a lovasság fedezte.

A hatvani lovassági összecsapás, 1849. április 5.

■ Windisch-Grätz nem tulajdonított különösebb jelentőséget az ütközetnek, már csak azért sem, mert Jellačić hadijelentéséből nem derült ki, hogy az ütközetet a cs. kir. csapatok veszítették el. Sőt a cs. kir. fővezér utasította Jellačićot, hogy csapatai egy részével üldözze a magyarokat, a többiekkel pedig siessen észak felé. Windisch-Grätz ugyanis elhatározta, hogy április 5-én támadást indít a Hatvan-Gyöngyös-Jászárokszállás háromszögben feltételezett magyar főerők ellen. Miután azonban 5-én arról értesült, hogy a magyar főerők elhagyták Hatvan környékét, csupán egy erőszakos kémszemlét indított aznap Hatvan térségében. A bevetett két század könnyűlovassal, két század dzsidással és két röppentyűvel szemben Gáspár négy, újoncokkal nemrég feltöltött huszárszázadot küldött. A huszárok megfutamították a dzsidásokat, a rejtve felálló könnyűlovak azonban oldalba kapták, s a visszaforduló dzsidásokkal alaposan megsabdalták őket. A négy huszárszázad vesztesége 58 halott és 33 fogoly volt – több, mint az április 2-i hatvani ütközetben. Időközben megérkezett a harctérre a négy század Sándor-husár, mire az ellenséges lovasság visszavonult. Azonban ez a felderítés is csak azt erősítette meg, amit Windisch-Grätz amúgy is tudott: a magyar főerők nincsenek Hatvan környékén. Gáspárt komolyan leverte a kudarc.

Az isaszegi csata, 1849. április 6.

■ A cs. kir. fővezér teljesen tanácstalan volt. Attól tartott, hogy a magyar főerők vagy a Jászságon, vagy a Felvidéken kerülik meg jobb-, illetve balszárnyát, s az előbbi esetben Pesttől szorítják el, az utóbbi esetben pedig Komárom felmentésére sietnek. Ezt megakadályozandó, Franz Schlik altábornagy III. hadtestét Gödöllőnél, Josip Jellačić I. hadtestét Isaszegnél állította fel. A Ladislav Wrbna altábornagy vezette II. hadtest három dandárját Vácra irányította, s alárendelte Ramberg altábornagy Balassagyarmaton álló hadosztályát is. Két dandár a fővárosban maradt, egy pedig Monort szállta meg.

Április 5-én Görgői elrendelte, hogy a Hatvannál álló VII. Gáspár András tábornok vezette hadtest Aszód felé nyomuljon előre, s foglalja el Bagot. A Tápiószecsőn álló, Damjanich János tábornok parancsnoksága alatt levő III. hadtest-

nek Kókán át Isaszegre, Klapka György tábornok I. hadtestének Tápiósülyről és Tápiósaőről Isaszegre, balszárnnyi dandárával Pécelre, végül Aulich Lajos tábornok II. hadtestének Tóalmásról Dányra és Zsámbokra kellett vonulnia.

A magyar hadsereg egy kb. 22 kilométer hosszúságú és nagyjából ugyanilyen mély arcvonalon helyezkedett. Ez az eloszlás lehetővé tette, hogy bármelyik veszélyeztetett ponton szükség esetén a hadsereg kb. kétharmada alkalmazható legyen. Windisch-Grätz serege egy 54 kilométer hosszú, s kb. 30 kilométer széles arcvonalat szállt meg. Ez azt jelentette, hogy a cs. kir. hadsereget magyar támadás esetén egy nap alatt sem lehetett összpontosítani.

Gáspár András VII. hadteste kb. fél egykor érte el a Galga vonalát Aszódnál, s megszállta Turát és Bagot. A Kmety-hadosztály Hévízgyörk és Bag között Schlik lovasságába ütközött, de ez harc nélkül visszavonult Gödöllőig. Ezt követően a hadtest csapatai aznap semmifajta aktivitást nem mutattak. Gáspár magatartása azzal volt magyarázható, hogy eleget tett aznapi feladatának.

Nagyjából ezzel egy időben Damjanich III. és Klapka I. hadteste is elérte az Isaszeg előtti Királyerdő keleti szegélyét. Damjanich csapatai megtámadták Jellačić utóvéd dandárát, amely az erdőn át Isaszegre vonult vissza, s maga mögött több helyen felgyújtotta az erdőt. Ezután Klapka csapatai támadták meg Grammont vezérőrnagy dandárát, s űzték azt vissza Isaszeg felé. A magyar támadást Zákó István őrnagy dandára hajtotta végre. Ez mindössze a 34. zászlóaljából és egy hatfontos ütegből állott. A zászlóalj remekül szerepelt a téli hadjárat csatáiban, s vitézségének most is szép példáját adta. Bobich János alezredes dandárának csatárlánca osztozott 28. zászlóaljával átkergette a Királyerdőn az ellenséget, és betört Isaszegre.

A falunál azonban már érvényesült az ellenség fölénye. Jellačić három gyalog- és egy lovasdandárjának Zákó nem tudott ellenállni, s nemcsak Isaszegre vonult vissza. Visszavonulás közben a két zászlóalj beleütközött Bobich felfejlődőben lévő dandarába. A 28. zászlóalj kötelékei felbomlottak, s így teljesen védetlenné érte a cs. kir. vértések támadása. A zászlóalj pillanatok alatt súlyos veszteségeket szenvedett. Szerencsére a mögötte haladó 44. és 47. zászlóaljak már jobban állták a sarat. A zalaiak sortűzet adtak az ellenséges lovasságra, mire az felhagyott az üldözéssel. A vértéseket aztán oldalba kapta a Bátori Sulcz Bódog őrnagy vezette dandár is. Ezt követően a zalaiak megrohanták az erdőbe benyomult cs. kir. vadászokat, s kiűzték őket. Alighogy a némileg rendezett Bobich-dandár elérte az erdő szélét, az Isaszeg melletti magaslatokon álló horvát határőrök lőni kezdték azt, s ezzel megakadályozták a magyar csapatok kijutását. Sulcz dandára sem tudott kijutni a sűrűből.

Ez nagyjából délután két óra tájban történt. Ekkor Damjanich csapatai is elérték a Királyerdő nyugati szegélyét. Damjanich rögtön látta Klapka csapatainak veszélyeztetett helyzetét. Knezić Károly ezredes egyik dandárát a Királyerdő északi kiszögelléséhez irányította. Egy másikat Kiss Pál alezredes vezetésével Klapka segítségére küldött. Tüzérségét egy kopasz dombon állította fel, lovasságát pedig Isaszegtől keletre, a Királyerdő egyik hajlatában. Ugyanakkor felszólította Aulich Lajos tábornokot, a II. hadtest parancsnokát, hogy ő is siessen csapataival a csataterre. Damjanich támadni szándékozott, hogy Klapkát így tehermentesítse. Mielőtt azonban Kiss dandára megérkezhetett volna, Klapka csapatai megkezdték a visszavonulást. Damjanich ezután eddig elfoglalt állásának tartására szorítkozott. Amikor három óra tájban észrevetette, hogy a

Klapkát üldöző cs. kir. csapatok visszavonulnak az Isaszeg melletti magaslatokra, támadásba lendült. Jobb oldalát azonban nem biztosította eléggé, mert azt hitte, hogy a VII. hadtest csapatai ellátják ezt a feladatot.

Ekkor következtek a csata legválságosabb pillanatai. Klapka elveszítette a fejét, s utasításokat kérő zászlóaljparancsnokait faképnél hagyta. Az ismét támadni kezdő Bobich-dandárt az ellenség lövései visszaűzték. A Zákó- és Bobich-dandárok megkezdték a visszavonulást, s Klapka erre utasította Sulczot is. A nagyothalló őrnagy úgy vélte, kár lenne visszavonulni, amikor az ellenség nem mutatkozik.

Aulich tábornok ugyan megkapta Damjanich üzenetét, de mivel a főparancsnokságtól nem kapott utasítást, egyelőre nem mozdult. Az egyre erősödő ágyúdörgés hatására Bayer József ezredes, a hadsereg vezérkari főnöke utasította Aulichot, indítsa a csataterre csapatait.

Damjanich támadása sem járt sikerrel. Windisch-Grätz ugyanis felismerte, hogy Gödöllőnél nem kell tartania Gáspár újabb támadásától. Ezért Schlik egyik, Franz Liechtensten altábornagy vezette hadosztályát Isaszeg felé indította. Ez a hadosztály aztán oldalba kapta az Isaszeg ellen nyomuló Damjanichot. A magyar hadtestparancsnok kénytelen volt visszavonulni a Királyerdőbe, s megpróbálta megakadályozni, hogy a cs. kir. gyalogság benyomuljon oda.

A magyar csapatok eleddig egymástól függetlenül verekedtek. Klapka, Damjanich, Gáspár, Aulich egyaránt a saját fejük után cselekedtek. A hadsereg vezérkari főnöke, Bayer József ezredes Dányban, Görgei valamivel előrébb, Kókán tartózkodott. A visszavonuló horvátok által felgyújtott Királyerdő füstje eltakarta a csata füstjét, s az ágyúzást sem lehetett hallani Kókán. Délután 3 óra tájban megérkezett Görgei egyik huszára, s jelentette, hogy az ütközet nemcsak megkezdődött, de már szerencsétlen fordulatot is vett. Erre Görgei lóra ült, s a csataterre sietett. A fővezért aggasztotta, hogy vajon Aulich csapatai időben érkeznek-e a csataterre. Ezért ő maga is utasítást küldött Aulichnak. A II. hadtest csapatai azonban ekkor már a csataterre felé tartottak. Görgei találkozott is velük a Királyerdő keleti szélén. Itt kapta Gáspár tábornok jelentését, hogy a VII. hadtest harc nélkül megszállta a Galga vonalát. Görgei emlékiratai szerint a hírt hozó huszártiszt azt is jelentette, hogy Gáspár csapatai Gödöllő ellen nyomulnak. Görgei úgy vélte, hogy könnyen megsemmisítheti a vele szemben álló cs. kir. csapatokat. Ehhez az kellett, hogy Damjanich hadteste szilárdan tartsa magát, Klapka hadteste pedig vegye be Isaszeget, s szorítsa észak felé az ellenséget. Így a Gödöllő felől támadó VII. hadtest és a másik három hadtest szorításában a cs. kir. főseereg megsemmisül.

Klapka visszavonulása következtében a Királyerdő szélének egy része megszállatlanul maradt. Ez pedig azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az ellenség betör a résbe, s elvágja egymástól a magyar csapatokat. Görgei tehát a II. hadtest négy zászlóalját a jobbszárny felé, kettőt a veszélyeztetett hadközépre, a 61. honvédszászlóaljat Klapka segítségére küldte.

Ő maga Klapka csapatait kereste fel. Megjelenése lelkesítő hatással volt a csapatokra, noha azzal kezdte, hogy leszidta a hátrálókat. Az egyik zászlóaljparancsnok azonban bátran a szemébe mondta: „Az én zászlóaljam Klapka tábornok parancsára retirál.” Görgei ezután Klapkát kereste fel. A tábornok azt fejtegette, hogy „a küzdelem félbeszakítását kénytelen tanácsolni, mert gyalogságának elfogyott a tölténye, és nagyon ki van merülve. – A győzelem ma már lehetetlen, de holnap megint lehetséges lesz.” Görgei erre figyelmeztette Klap-

kát: ő dolgozta ki a terveket, ő maga mondta, hogy napról napra be kell tartani a menetparancsokat. Különbösen is, „gyalogsága a hátrálásban mutatott gyorsaságáról ítélve, nem látszik annyira kimerültnek, hogy még néhány szuronytámadást meg ne kísérelhessen, ehhez pedig akkor is elegendő a tőlténye, ha igazán mindet ellőtte”. Az értelmi meggyőzés után az érzelmi következtet: „Ma kell győzni, vagy mehetünk vissza a Tisza mögé! E két megoldás van, harmadik nincs. Damjanich még mindig állja a csatát, Aulich előrenyomul: győznünk kell!” Klapkára hatottak Görgei szavai, s ismét támadást parancsolt.

Görgei ezután a jobbszárnyra sietett, s közölte Damjanichcsal új haditervét, s azt, hogy Klapka ismét előrenyomul. Damjanich borúlátóan nyilatkozott Klapka kitarlását illetően, de Aulich előnyomulásának hírére örömmel fogadta.

Schlik hadosztálya közben egyre erőteljesebb rohamokat intézett Damjanich csapatai ellen. Amikor az Aulich által Damjanich segítségére küldött négy zászlóalj megérkezett, először inkább zavart keltett. Az 56. zászlóalj ugyanis ellenségnek nézte a cs. kir. egyenruhát viselő 19. gyalogezred 3. zászlóalját, s löni kezdte a sorgyalogosokat. A lövöldözésnek Görgei és Damjanich vetett véget.

Damjanichnak immár 10 zászlóalja volt, szemben Schlik 5 zászlóaljával. Azonban a zászlóaljak kötelékei olyannyira felbomlottak, hogy nem tudta őket rohamra sorakoztatni. Így csak a megtámadott állás védelmére szorítkozhatott. Összesen 17 lovasszázadával ellensúlyoznia kellett a 34 lovasszázadból álló ellenséges lovasság működését; lövegei száma pedig feleakkora volt, mint Schlik ágyúié. A jobbszárnyon tehát este 11 óráig változatlan maradt a két fél helyzete.

Nem úgy a balszárnyon. Klapka és Aulich csapatai este 7 óra tájban lendültek támadásba. Előbb Isaszeget vették be, majd az égő falun át megrohanták a Rákos-patak jobb partján lévő ellenséges állásokat, s onnan is elűzték a cs. kir. csapatokat.

Windisch-Grätz, aki este 7 óra tájban még azt hitte, hogy megnyerte a csatát, 9 óra tájban már kénytelen volt elrendelni a visszavonulást. Az Isaszegnél történetekből ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy a magyar főszereg Budapestről akarja elszorítani őt.

A csatát követően Görgei is bizonytalan volt az elért eredményben. A magyar jobbszárnyon a késő esti órákig döntetlen volt a harc. A középben, ahol a II. hadtest csapatainak egy része, és az III. hadtest lovassága harcolt, szintén nem került sor döntő összecsapásra. Ezért a balszárnyra sietett, ahol Aulichtól hamarosan arról értesült, hogy Jellačić csapatai Gödöllő felé vonultak vissza. Most már bizton mondhatta: „Miénk a győzelem.”

Az isaszegi csata volt Kápolna óta a két főszereg első erőpróbája. Sem a tavaszi hadjárat további menete, sem a két hadsereg katonáinak és vezéreinek morálja szempontjából nem volt mindegy, ki nyeri meg a csatát. A katonák mindkét oldalon kiválóan verekedtek, a tiszték is megtették a magukét, de míg a magyar hadtestparancsnokok – az egy Gáspár kivételével – kellő öntevékenységet mutattak, addig a másik oldalon – az egy Schliket leszámítva – éppen ez az öntevékenység hiányzott. Windisch-Grätz fővezérként tökéletesen félreértette a helyzetet, s noha Görgei sem volt mentes a téves helyzetmegítéléstől, amikor azt hitte, hogy Gáspár VII. hadteste is támadásba lendül, végeredményben a magyar fővezérségnek sikerült az, ami a cs. kir. főparancsnoknak nem: a nem várt csata napján csapatainak többségét a harcmezőre érkeztetni.

Isaszeg voltaképpen Kápolna ellentéte volt: Kápolnánál is mindkét fővezér számára nem várt időben került sor az összecsapásra, de míg Windisch-Grätz

csapatainak többsége megjelent a csatatéren, addig Dembiński képtelen volt időben odaérkeztetni erőit. Isaszegnél ellenben a magyar csapatok jelentős része ott volt, a cs. kir. csapatok tekintélyes része viszont nem vett részt a küzdelemben. Kápolna nem döntötte el a hadjárat kimenetelét, hiszen a magyar hadsereg hathatós üldözése és megsemmisítése elmaradt. Isaszeg sem hozta a cs. kir. hadsereg döntő vereségét, de a magyar fél megőrizte a kezdeményezést, s a főváros közvetlen közelébe szorította vissza számban jelentősebb ellenfelét. A csatát követő napok eseményein múlt, hogy a magyar hadsereg képes lesz-e megőrizni ezt az előnyét.

Végül is képes volt. A tavaszi hadjárat második szakaszában a főváros előtt álló magyar csapatok Aulich Lajos vezérőrnagy vezetésével ismét megtévesztették az ellenséges főszereget, amely tíz napig nem tudta, hol vannak a magyar főerők. Ezalatt a Görgei vezette magyar főoszlop észak felé tartott. Április 10-én Damjanich katonái bevették Vácot. Az ütközetben maga az ellenséges parancsnok, Christian Götz tábornok is elesett. Április 19-én Nagysallónál a magyarok egy újonnan szervezett cs. kir. hadtesttel találták szemben magukat. Az itáliai hadszíntérről érkezett s ott sikeresen harcoló Ludwig Wohlgemuth altábornagy azonban döbbenetesen látta, ahogy dandárjait Klapka, Damjanich és Gáspár csapatai szinte szétzúzták. A Windisch-Grätz utódjául kinevezett Ludwig Welden tábornagy kénytelen volt kiüríteni a fővárost, csupán a budai várban hagyott őrséget. Jellačić hadtestét leküldte Délvidékre, ő maga pedig a főerővel a nyugati határszélre vonult vissza.

Közben a magyar főszereg elérte Komáromot. Az erődöt 1849 januárjában körülzárták, március óta pedig ostromolták és bombázták a császári csapatok. Görgei csapatai előbb a Duna bal parti osztrák állásokat számolták fel, majd április 26-án egy tutajhídon átkeltek a jobb partra. A hajnali órákban elfoglalták az osztrákok sáncait, majd megütköztek a visszavonuló császári főszereggel. A csata lényegében döntetlen maradt, Welden csapatai Győr felé vonultak vissza, Komárom viszont felszabadult.

■ OKMÁNYKIADÁSOK

„Csata mezejéről írom pár soraim”. Büttner Emil levelei az 1848/49-es szabadságharcból. S. a. r. Pető Vilmos és Öllős László. Bp., 1989.

Hermann Róbert – Kucza Péter: *1848–1849. Szabadságharc a Tápióvidéken. – A tápióbszei ütközet*. Nagykáta, 2002.

Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849. S. a. r. Hermann Róbert. Millenniumi Magyar Történelem. Bp., 2001.

Kossuth Lajos összes munkái. XIV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. S. a. r. Barta István. Magyarország Újabb kori Történetének Forrásai. Bp., 1953.

Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerk. Farkas Gyöngyi. Az iratokat válogatta, a német nyelvű iratokat fordította Böhm Jakab. A bevezető tanulmányt írta Csikány Tamás. Bp., 1998.

■ VISSZAEMLEKEZÉSEK

Egervári Ödön: *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai az 1848/9-ki szabadságharcból*. Pest, 1870.

Garzó Imre: *Életem és abból merített gondolatok*. Az emlékirat szövegét sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Blazovich László és Varsányi Péter István. Az előszót írta Varsányi Péter István. Bp., 1978.

Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. S. a. r. Katona Tamás. Pro Memoria. Bp., 1988. I–II.

Görgey István: *1848 és 1849-ből*. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. II. Franklin Társulat, Bp., 1888.

Karsa Ferenc: *Szabadságharcos napló*. „A körülmények és velem 1848. és 1849. évben történt események”. S. a. r. Bona Gábor. Bp., 1993.

Klapka György: *Emlékeimből*. S. a. r. Katona Tamás. Magyar Századok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1986. *Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok levelei és naplója*. In: Katona Tamás szerk.: *Az aradi vértanúk*. 4. kiadás, Corvina Kiadó. Bp., é. n.

Együtt a szabadságért 1848–1849. Józef Wysocki tábornok emlékiratai. A magyarországi lengyel légió részvétele az 1848-as szabadságharc hadjárataiban. Fordította, sajtó alá rendezte stb. Kovács István. Az okmánytár iratait összeállította Kovács István és Hermann Róbert. Bp., 1993.

■ SZAKIRODALOM

Bona Gábor: *A tavaszi hadjárat (1849. március – május)*. In: *A szabadságharc katonai története*. Szerk. Bona Gábor. Zrínyi Kiadó. Bp., 1998. 199–230.

Breit József: *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története*. II. 2. kiadás. Bp., 1930.

A feldunai hadtest visszavonulásának és az 1849. évi tavaszi hadjáratnak története. Bp., 1925.

Hegyesi Márton: *Az 1848–49-iki harmadik honvédszászlóalj története*. Bp., 1898.

Hermann Róbert: *A tavaszi hadjárat*. In: *„Ilyen tavasz csak egy volt életemben”*. A dicsőséges tavaszi hadjárat, 1849. Kiállítási katalógus. Szerk. Basics Beatrix és Csákváry Ferenc. Bp., 2009. 6–20.

Hermann Róbert: *Zámbelly Lajos honvédezzredes emlékirata az 1849. évi tavaszi hadjáratról*. Hadtörténelmi Közlemények 129. évf. (2016) 4. sz.1105–1139.

Homolya István: *A tavaszi támadóhadjárat [sic!] 1849-ben*. A Ludovika Akadémia Közleménye 1906. 825–860.

Horváth László (szerk.): *A tavaszi hadjárat*. (Az 1996. március 14-i tudományos konferencia anyaga.) Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 13. Hatvan, 1996.

Kedves Gyula: *„Szabolcs a hazáért”*. A 48. honvéd zászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban. Bp., 2002.

Kedves Gyula: *A tavaszi hadjárat*. In: Kedves Gyula – Zachar József – Zachar Péter Krisztián: *1848/49-ről százötven év távlatából*. Siklói Füzetek. Siklós, 1999. 61–78.

Rüstow, Wilhelm: *Az 1848–1849-diki magyar hadjárat története*. II Ford. Áldor Imre. Pest, 1866.

